

“Luğaça”, 1-2) meâlindeki sözlerinin zâhirî anlamını esas alırken Hanefîler, hayvanların kötü niyetli kimselerin sahiplenmesinden korunabilmesi için onların lukata hükmüne alıkonulmasını maksada daha uygun bir tedbir olarak görmüşlerdir. Nitekim bu tür develerin Hz. Osman döneminde aynı endişeler sebebiyle toplatılıp bir süre ilân edildiği, sahibi gelmediğinde satılıp parasının muhafaza edildiği, Hz. Ali devrinde de satılmayıp beytûlmâlden bakımının yapıldığı ve sahibi geldiğinde bakım masraflarının alındığı bilinmektedir.

Koyun, tavuk gibi başı boş bırakıldığında zayı olmasından kuvvetle muhtemel hayvanların lukata hükmüne dahil olup belli bir süre alıkonulması ve usulüne uygun biçimde sahibinin aranması, sahibi çıktığında aynen, tüketilmişse bedelinin ödeneceği Şîa da dahil hemen bütün mezhepler tarafından benimsenir. Sahibi bulunamadığında bulanın onu yiyebileceği görüşü hâkimse de Hanefîler gibi bulan zengin ise yemeyip tasadduk etmelidir diyenler de, Mâlikîler ve Şâfiîler’in cumhuri gibi yerleşik alan-kır ayırımı yaparak kırdan taşıma külfeti bulunduğu için yiyebilir, yerleşik alanda ise satıp parasını muhafaza etmelidir diyenler de vardır. Hanbelîler’de bir görüş, bu tür hayvanların da ancak devlet eliyle alıkonabileceği yönündedir. Çoğunluk, Hz. Peygamber’in lukata hakkında genel bir hüküm olarak, “Onun kabını ve bağını iyi tanı. Sonra onu bir yıl süreyle ilân et. Sahibi gelirse verirsin, aksi takdirde onu nasıl istersen öyle yap / ondan faydalan” hadisini, buluntu koyunlar hakkında da, “Onu al. O ya senin ya din kardeşinin ya da kurdundur” anlamındaki sözlerini (Buhârî, “Luğaça”, 1, 3-4, 9-10; Müslim, “Luğaça”, 1-3, 5-10) alır.

Sebze ve meyveler gibi uzun süre muhafazası mümkün olmayan mallar bulunduğu azsa bulanın tüketebileceği, çoksâ hâkim emriyle satılıp parasının saklanması görüşü hâkimdir. Şâfiî ve Hanbelîler, bulanın bu tür malları tüketebileceği gibi satıp parasını muhafaza edebileceği, tüketir de sahibi çıkarsa bedelini ödemesi gerektiği görüşündedir. Maddî değer bakımından önemsiz buluntu mallar ise sahibi geldiğinde geri verilmesi kaydıyla ilân gerekmeksizin kullanılabilir. Bir kimsenin malı, camilerde ayakkabı veya vestiyerde elbise değişiminde olduğu gibi bir benzeriyle değiştiğinde bunun yanlışlıkla olduğu kanaati hâkimse kalan mal lukata hükmündedir. Kasten yapı-

mışsa kalan üzerinde doğrudan yararlanma hakkı doğar. Arının çıkardığı oğulun mülkiyeti bulana ait olmayıp ana kovanın sahibi bilinebildiği sürece ona aittir. Hz. Peygamber’in Mekke hakkında, “Onun dikenini koparılmaz, ağacı kesilmez, bulunan eşyası alınmaz” anlamındaki sözlerini (Buhârî, “Luğaça”, 7; Müslim, “Hac”, 447-448; Ebû Dâvûd, “Menâsik”, 89) esas alan Şâfiî, Hanbelî ve Zâhiriyye fakihleri, Mekke’de hacılara ait buluntu malların ancak ilân ve sahibinin bulunup teslim edilmesi amacıyla alınabileceği görüşündedir. Hanefî ve Mâlikîler’le bazı Şâfiîler ise bu hadislerde Mekke lukatasına ayrı bir statü vermenin değil, sahibinin bulunamayacağı kanaatiyle ilândan vazgeçmeyi ve kolayca temellük etmeyi önlemeye yönelik bir uyarının yapıldığını ileri sürer, bu bölgedeki buluntu malların da genel kural-lara tâbi olduğunu belirtirler.

Bir kimsenin buluntu malda sahiplik iddia etmesi halinde Mâlikî ve Hanbelîler’le bir kısım Şâfiîler, onun mal hakkında ayrıntılı bilgi verebilmesini ve muhaptapta doğru söylediğine dair olumlu kanaat bırakabilmesini yeterli bulurken Hanefî ve Zeydiyye fakihleriyle Şâfiîler’in cumhuri ispatta daha sıkı şartlar ararlar. Birinci grup lukatanın iadesi hakkındaki hadisleri, ikinciler ise genel ispat ilkelerini esas alırlar. Mal sahibi belirlendiğinde mala yapılan ilân ve bakım masraflarını ödeyerek malını geri alır. Hanefîler, suisitimali önlemek için sadece hâkim kararıyla yapılan masrafların ödeneceği, kendiliğinden yapılan harcamaların teberru sayılacağı görüşündedir. Şâfiîler’in görüşü de buna yakındır.

İlân süresi dolduktan sonra sahibi çıkmayan buluntu malın sahibi adına bulan nezdinde veya beytûlmâlde muhafazası sürdürülebilir yahut hâkime teslim edilerek onun bilgisi altında ihtiyaç sahiplerinin âriyet ve borç olarak kullanmasına imkân verilebilir. Ayrıca buluntu malın satılıp parası bulan veya hâkim tarafından saklanması da bir fakire tasadduk edilmesi de mümkündür. Bulan kimsenin malı temellüküne gelince, çoğunluk gerekli işlemlere rağmen sahibi çıkmadığında bulanın zengin de olsa o mala sahip olabileceği görüşünde iken Hanefîler bunu ancak bulanın fakir olması halinde câiz görür, değilse bir ihtiyaç sahibine tasadduk etmesini önerirler. İmam Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel, usulüne uygun olarak sahibi aranan ve bulunamayan lukatanın 1/5’inin vergi olarak tahsil edileceği görüşündedir.

BİBLİYOGRAFYA :

- el-Muvaṭṭaʿ*, “Akziye”, 50; Buhârî, “Luğaça”, 1-4, 7, 9-11; Müslim, “Hac”, 447-448, “Luğaça”, 1-12; İbn Mâce, “Luğaça”, 1-2; Ebû Dâvûd, “Menâsik”, 89; Tirmizî, “Eşribe”, 11; İbn Hazm, *el-Muḥallâ*, IX, 134-161; Serahsî, *el-Mebsûṭ*, XI, 3-16; Kâsânî, *Bedâʿiʿ*, VI, 200-203; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, II, 255-259; İbn Kudâme, *el-Muḡnî*, Kahire 1389/1969, VI, 73-111; Nevevî, *Ravzatü'l-tâlibîn* (nşr. Âdil Ahmed Abdülmevcûd – Ali M. Muavvaz), Beyrut 1412/1992, IV, 452-482; Karâfî, *el-Furûḡ*, Kahire 1347, IV, 33-34; İbn Nuceym, *el-Baḥrû'r-râʿiḡ*, Beyrut, ts. (Dârü'l-maʿrife), V, 161-171; Şemseddin er-Remlî, *Nihâyetü'l-muḥtâc*, Kahire 1386/1967, V, 426-442; Derdîr, *eş-Şerḡu's-şâḡir*, Beyrut 1398/1978, II, 321-329; Şevkānî, *Neylû'l-evṭâr*, V, 378-388; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muḥtâr* (Kahire), IV, 275-285; *Mecelle*, md. 769-770; Bilmen, *Kamaṣ*, VII, 242-266; Abdülkerîm Zeydân, “el-Luğaça ve aḡkâmühâ fi's-şerʿati'l-İslâmiyye”, *Mecmûʿ Buḡûş fîḡhiyye*, Bağdad 1407/1986, s. 301-348; Saffet Köse, *İslâm Hukukunda Bulunmuş Mal ve Çocuk* (yüksek lisans tezi, 1988), *Mû Sosyal Bilimler Enstitüsü*; Hamdî Receb Abdülḡanî Hasan, *el-Luğaça*, Kahire 1412/1992; Muhammed Abdüşşâfi İsmâil, *el-Himâyetü'l-cinâʿiyye li'l-eşyâʿi'z-zâʿa*, Kahire 1413/1992; J. Schacht, “Luğaça”, *EP*² (İng.), V, 809-810; “Luğaça”, *Mv.F*, XXXV, 295-309.

SAFFET KÖSE

LUKMÂN

(bk. LOKMAN).

LUR-I BÜZÜRG

(لور بزرگ)

1155-1424 yılları arasında
Luristan ve Hüzistan’da hüküm süren
mahallî bir emirlik.

İlk lideri Suvel kabilesinden Ebû'l-Hasan Fethuddin Fazlûye’ye nisbetle Benî Fazlûye ve kuruluşundan sonraki ikinci emîri Nusreddin Hezâresb’e nisbetle Hezâresbîler olarak da bilinir. Emirliğin kurucuları bölgeye gelmeden önce Şam’da oturuyorlardı; Şam valisinin aralarından bazılarını öldürtmesi üzerine Azerbaycan’a göç etmek zorunda kaldılar. Bu göçün nasıl gerçekleştiği konusunda farklı görüşler vardır. Bunlardan birine göre buraya gelen Fazlûyîler, Gîlân emirleriyle yakınlık kurarak bölgeye yerleştiler. Bir başka görüşe göre ise 500 (1107) yılında Ebû'l-Hasan Fadlevî liderliğinde 100 kadar aile Halep yakınlarından Luristan’a geldi ve buranın emirine tâbi oldu. Lur-ı Büzürg hânedanlığının kurucusu sayılan Ebû'l-Hasan’ın torunlarından Muhammed b. Ali, Fars Atabegi Salgurlu Muzafferüddin Sungur’un (1148-1161) hizmetine girdi ve ölümü üzerine yerine geçen oğlu

Ebû Tâhir de bu hizmeti sürdürdü. Sungur, kendisine muhalefet eden Şebânkâre reislerinin üzerine yolladığı orduya Ebû Tâhir'in idaresinde yardımcı bir kuvvet gönderdi ve kazanılan zaferin ardından ona Kûhgîlüye'yi verdi. Daha sonra Luristan'a kadar gitme isteği kabul edilen Ebû Tâhir güzergâhındaki ele geçirdiği bütün yerleri Fars Atabegleri'ne bağladı. Ancak Luristan'da Sungur'un emrinden çıkarak kendisini atabeg ilân etti (550/1155). Ebû Tâhir, otuz dört yıl hükmettikten sonra öldüğünde yerine oğlu Nusreddin Hezâresb geçti (1204-1229). İzc'i başşehir yapan Hezâresb'in bölgeyi geliştirip zenginleştirmesi üzerine Fars ve Arap kökenli kabileler buraya göç ettiler. Kısa sürede emirliğin sınırlarını genişleten Hezâresb kendisine yardımcı olan kardeşlerini çeşitli yerlere tayin etti ve oğlunu Bağdat'a göndererek Abbâsî Halifesi Nâsir-Lidînîllâh'tan atabeg unvanı aldı.

Hezâresb 626'da (1229) öldükten sonra bazı tarihçilere göre yerine oğlu İmâdüddin Pehlivan geçti ve 646'da (1248) vefatına kadar iktidarda kaldı. Birçok tarihçi ise onun adını zikretmeksizin Hezâresb'in yerine oğlu Tukli'nin geçtiğini söyler. Kaynaklar Tukli'nin, Sa'd b. Zengî tarafından bölgeye yapılan saldırılara karşı başarılı bir şekilde direndiğini, ordusunu Bağdat'ı almaya gelen Hülâgû Han'ın ordularıyla birleştirdiğini, ancak Hülâgû'nun halife dahil onbinlerce müslümanı öldürmesinden korkarak Luristan'a kaçtığını, fakat Hülâgû'nun katliamından onun da kurtulamadığını (656/1258) yazmaktadır. Tukli'den sonra Lur-ı Büzürg tahtına Moğollar'ın tayin ettiği kardeşi Şemseddin Alp Argun çıktı. On beş yıl boyunca tahtta kalan Argun, Moğollar'ın harabe haline getirdiği birçok yeri yeniden imar etti. Argun'un 672'de (1274) ölümü üzerine emirliğe, gençlik dönemini İlhanlı Hükümdarı Abaka Han'ın sarayında geçiren Yûsuf Şah getirildi. Lur-ı Büzürg'ün başına geçtikten sonra da İlhanlı sarayında kalmaya devam eden Yûsuf Şah katıldığı savaşlardaki yararlılıklarından dolayı ödüllendirildi ve Abaka Han Huzistan, Kûhgîlüye, Firûzân ve Curbâzekân'ın (Gülpâyigân) yönetimini ona verdi. Yûsuf Şah'ın ardından 687'de (1288) emirliğe gelen I. Efrâsiyâb'ın hâkimiyet alanını büyütmeye planları yüzünden Moğollar'la arası açıldı ve yönetimi altındaki şehirlerde bağımsız bir devlet kurmaya çalışırken onlarla çatışmak zorunda kaldı; ancak başarılı olmadı. İlhanlı Hükümdarı Gâzân Han önce onu Luristan'ın emirliğinde bıraktıysa da

İlhanlılar'ın Fars bölgesi emîri Hurkudak'ın devamlı şikâyetleri üzerine idam ettirdi (695/1296).

Efrâsiyâb'ın yerine geçen kardeşi Nusretüddin Ahmed onun aksine İlhanlılar'a bağlı kaldı ve vergilerini muntazaman ödeyip hediyelerini gönderdi. Nusretüddin devlet vergilerinde düzenli bir dağılım sağlayarak üçte birini dinî kurumlara, üçte birini orduya ve üçte birini de kendi ailesine ve hizmetkârlarına bağlamıştı. 733 (1333) yılında ölümü üzerine yönetime oğlu Rûkneddin II. Yûsuf Şah geldi ve İlhanlılar'ın son dönemlerinde Şüster, Hüveyze ve Basra'ya hükmetti. İlimli bir yönetici olan Yûsuf Şah 740'ta (1339) Şüster'de ölünce yerine kardeşi Muzafferüddin II. Efrâsiyâb geçti. İbn Battûta onu içkiyi çok seven ve cumadan başka günlerde dışarı çıkmayan bir kişi olarak tanımlar. II. Efrâsiyâb'ın zamanında İlhanlılar'la ilişkiler tamamen kesildi. Onun ölümünden (751/1350) sonra hânedanın âkibetinin ne olduğu hakkında kesin bilgi yoktur; ancak bazı araştırmacılar, IX. (XV.) yüzyılın ortalarına kadar aynı aileden gelen ve sondan bir önceki, 827 (1424) tarihinde ölen birtakım emîrlerin varlığından söz etmektedir (E² [İng.], V, 827).

BİBLİYOGRAFYA :

Müstevfi, *Târîh-i Güzide* (Browne), s. 537-547; Mîrhând, *Ravzatü's-şâfâ'*, IV, 622-630; Gaffârî, *Cihânârâ* (nşr. Müctebâ Mînovî), Tahrân 1342 hş., s. 169-172; Spuler, *Iran Moğolları*, s. 180-183; Erdoğan Merçil, *Fars Atabegleri, Salsurlular*, Ankara 1975, s. 36-37; V. Minorsky, "Lur-i Buzurg", *E²* (İng.), V, 826-828; Ebû'l-Fazl Hatîbî, "Atabekân-ı Luristân", *DMBI*, VI, 500-504.

RIZA KURTULUŞ

LUR-ı KÜÇEK

(لور کوچک)

Luristan'ın
kuzey ve batısında hüküm süren
mahallî emirlik
(1184-1597).

Başşehirleri Hürremâbâd olan bu atabegler hânedanına kurucusu ve ilk emîri Şücâüddin Hurşîd'e nisbetle Benî Hurşîd ve Hurşîdîler de denilir. Luristan'ın Cengruî kabilesine mensup olan Şücâüddin Hurşîd b. Ebû Bekir, Selçuklular'ın son zamanlarında Luristan ve Hûzistan'da hüküm süren Hüsâmeddin Şuhli'nin hizmetinde bulundu. Bir müddet sonra Hüsâmeddin tarafından Luristan şahnesi olarak tayin edildi. Hüsâmeddin Şuhli'nin vefatı üzerine Şücâüddin bağımsız hareket etmeye, bölgedeki otoritesini gittikçe

arttırmaya ve hâkimiyet alanını genişletmeye başladı. Luristan'ın kuzey ve batı bölgelerinde tam bir hâkimiyet kurdu (580/1184).

Şücâüddin mensup olduğu, ancak o sırada rakibi Sürhâb b. Ayyâr tarafından idare edilmekte olan Cengruîler'le mücadeleye geçti ve Diz-i Siyâh Kalesi'ni ele geçirdi. Abbâsî Halifesi Nâsir-Lidînîllâh'ın bazı yerleri kendisine bırakması yönündeki isteğini kabul etmeyince kardeşi Nûreddin Mahmûd ile birlikte Bağdat'ta hapse atıldıysa da daha sonra kurtularak yeniden Luristan'a gelip Lur-ı Küçekler'in başına geçti ve Luristan'ı yağmalayan Türk asıllı Bayat kabilesini bölgeden uzaklaştırdı. Yeğeni Seyfeddin hileyle oğlu Bedreddin'i öldürünce 100 yaşına varmış olan Şücâüddin oğlunun üzüntüsünden vefat etti (621/1224). Yerine geçen Seyfeddin Rüstem b. Nûreddin âdil bir yönetim kurdu. Irak emîrlerinin baş edemediği yol eşkıyalarını ortadan kaldırdı. Ancak hânedan içi çekişmeler bu emîr zamanında da sürdü. Seyfeddin öldürülünce hânedanın başına kardeşi Şerefeddin Ebû Bekir geçti. İktidarını güvenceye alan Şerefeddin'in ölümünün ardından başa geçen kardeşi İzzeddin Gerşâsb zamanında da taht kavgaları devam etti. Bağdat'ta bulunan Bedreddin'in oğlu Hüsâmeddin Halîl, Luristan'a dönüp İzzeddin'i yendikten sonra yönetime hâkim oldu. Hüsâmeddin Halîl 640 (1242-43) veya 643 (1245-46) yılında Türkmenler'le yaptığı savaşta öldürülünce kardeşi Bedreddin Mes'ûd mücadeleyi sürdürdü (1242-1258). Halife Müsta'sım-Billâh'ın başkumandanı olan Süleyman Şah'ın Hülâgû Han'ın Bağdat'ı işgal ettiği 656'da (1258) öldürülmesi üzerine Abaka Han, Tâceddin b. Hüsâmeddin Halîl'i atabeg tayin etti (677/1278-79). Onun da Abaka Han tarafından idam ettirilmesiyle yerine oğulları Feleküddin Hasan ile İzzeddin Hüseyin geçti. Cemâleddin Hıdır b. Tâceddin, Hüsâmeddin Ömer b. Şemseddin, Şemseddin Mahmûd ve İzzeddin Muhammed dönemlerinde de ülke aynı mücadelelere sahne oldu. Bunların ardından Lur-ı Küçek'in başına ilk defa bir kadın, İzzeddin'in hanımı Devlet Hatun geçti (716/1316 veya 720/1320). Vezir Hâce Muhammed Câgîrî ile birlikte devleti başarıyla yöneten Devlet Hatun, daha sonra yönetimi Moğollar'ın baskısı üzerine kardeşi İzzeddin Hüseyin'e bırakmak zorunda kaldı. İzzeddin, Ebû Said Bahadır Han'ın menşuruyla hânedanı on dört yıl yönetti. Ölümünün ardından yerine oğlu Şücâüddin Mahmûd geçti ve harabe haline gelen